

ВРСТЕ И НАЧИН ОДМЕРАВАЊА НАКНАДЕ ШТЕТЕ

Измења висине ренте због погоршања или побољшања последица телесне повреде

1. — По чл. 158. Скице Законика о облигацијама и уговорима „суд може на захтев оштећеника повисити за убудуће ренту досуђену због телесних повреда, ако се последице тих повреда погоршају, а може је на захтев штетника смањити или укинути, ако се те последице ублаже или сасвим нестану“. Исто решење усвајају и неки страни законици (Грађански законик РСФСР, Немачки законик о грађанском поступку).

У француској пракси и теорији прихваћено је друго решење. Писци једнодушно стоје на становишту да у случају погоршања последица повреде оштећеник може тражити повећање досуђене ренте, али ако се последице повреде ублаже, већ утврђени износ ренте не може се смањити. У хипотези погоршања последица повреде повећање ренте могуће је, јер се тиме не вређа правоснажност прве пресуде. Првом пресудом одлучено је само о садашњој, постојећој штети (тј. оној која већ постоји у време доношења пресуде) а не и о погоршању, до кога је касније дошло. Пошто то погоршање не улази у чињенични основ прве пресуде, нема никакве препреке да се новом пресудом изврши сразмерно повећање ренте, да се уместо ренте у месечном износу од 500,00, која одговара неспособности за рад од рецимо 50%, досуди рента у месечном износу од 600,00 која одговара повећаној неспособности за рад од 60%. Правоснажност пресуде не допушта да се на захтев дужника, у хипотези побољшања последица повреде, износ ренте смањи. Тражити смањење досуђене ренте од 500,00 на 400,00, са образложењем да се неспособност за рад смањила на 40%, значила би доказивати да је суд погрешно у оцени величине штете, а исправка те грешке се не може тражити јер њу покрива правоснажност, и то правоснажност чије оправдање није само у томе што судско утврђење чињеница редовно одговара стварности већ и у нецелисходности да се о истој ствари суди неограничени број пута, кад је у сваком новом суђењу опет могућа грешка суда. У циљу отклањања неизвесности у правним односима, мора се у једном тренутку узети да је правда рекла последњу реч, пошто су у дотадашњој процедури пружене максималне могућности да се материјална истина утврди и грешке суда избегну.

2. — Како се види, ово схватање полази од тога да се имовинска (материјална) штета, настала повредом тела, састоји у самој повреди,

схваћеној као материјално умањење човекових телесних функција и способности. Из тога онда даље следи да телесно оштећење такво какво је, у тренутку пресуде, представља садашњу, постојећу штету и као такво је предмет судског утврђења, а погоршање, до кога је касније дошло, као нова и будућа (у односу на прву пресуду) штета стоји ван тог утврђења и зато се о њему може одлучивати новом пресудом.

Тако је сâм појам штете која се овде трпи одређен погрешно. Како телесна повреда по правилу има као последицу губитак зараде (одређен проценат способности за рад повлачи у одређеном, одговарајућем проценту умањење зараде) а губитак зараде се по правилу јавља као последица неспособности за рад, ове две појаве (неспособност за рад односно телесна повреда и губитак зараде) нису бржљиво разликоване и узело се да је штета сâмо телесно оштећење. Дошло је до замењивања једног појма другим, што у многим није имало никакве незгодне последице (пошто су замењени појмови по правилу истовремено присутни, јер редовно стоје у односу узрока и последице), али је замагљило дискусију о неким важним правним питањима и у неким случајевима одвело решењима чије су слабости такве да се не могу прихватити (*инфра*, № 19. и сл.).

3. — Имовинска (материјална) штета проузрокована повредом тела није телесно оштећење, већ се састоји у губитку зараде који наступи услед тога. Не упуштајући се у оквирима једног реферата у детаљније образложење те констатације, може се напоменути да се њена тачност види већ из тога што право на накнаду даје и губитак зараде који није проистекао из телесне повреде (и који према томе такође улази у правни појам штете, нпр. губитак зараде у случају противправног лишења слободе, или у случају обуставе рада до које је дошло кривцом штетника), као што, обрнуто, сâмо оштећење тела не даје аутоматски право на накнаду имовинске штете ако није било праћено губитком зараде (повређени је за време и пре повреде иначе био незапослен), нити по природи иста оштећења аутоматски воде накнадама у једнаким износима.

Штета у виду изгубљене зараде у случају телесне повреде одликује се тиме што се не реализује сва одједном већ сукцесивно, из месеца у месец. Строго гледано, могло би се рећи да има онолико штета колико изгубљених месечних зарада. Садашњу, постојећу штету не сачињава телесно оштећење, такво какво је у врсме доношења пресуде, већ су то све изгубљене зараде у времену између дана повреде и дана пресуде којом се досуђује накнада (већ настали изгубљени добитак), док будућу штету не сачињава погоршање повреде до кога ће касније доћи већ је то будући изгубљени добитак, губитак зарада који би, у одсуству повреде, биле остварене после доношења пресуде којом се досуђује рента. Будућа штета се састоји у будућим изгубљеним зарадама увек, како у случају кад последице повреде остају исте тако и у случају кад наступе промене, па било да се те промене састоје у побољшању, било пак у погоршању стања жртве. Касније промене су од утицаја на висину изгубљене зараде, на обим будуће штете, која ће се у будућности повећати ако се повреда погорша и повећа проценат неспособности за рад, а смањити, ако се стање повређеног побољша и смањи проценат неспособности за рад, или остати иста ако не наступи ни погоршање ни побољшање (остављајући овде по

страни утицај других чинилаца од којих зависи износ изгубљене зараде, о чему ће бити речи под идужим насловом).

4. — Судско утврђење о постојању и обиму штете битно се разликује у зависности од тога да ли се односи на настали изгубљени добитак или пак на будући изгубљени добитак.

Досуђујући накнаду за протекло време, суд утврђује стварни губитак зараде по месецима. Он може наћи да је губитак зараде исти у свим месецима који претходе пресуди (повреда се није мењала и проценат неспособности је увек био исти), или да је временом растао услед погоршања повреде, или пак да је у почетку био већи а касније услед насталог побољшања смањен. Ни у једном од ових случајева (уколико нису испуњени услови за обнову поступка) не може се у новој парници доказивати да је судска оцена о висини изгубљене зараде по месецима нетачна, пошто је та чињеница предмет једне правоснажне пресуде.

Сасвим другачије поступа суд кад досуђује доживотну ренту, која је накнада за будуће изгубљене зараде. Суд овде не утврђује стварни губитак зараде по месецима, не утврђује како ће зарада варирати у зависности од побољшања или погоршања стања повређеног и не одређује ренту у различитим месечним износима. Иста тако немогуће је да, предвиђајући погоршања односно побољшања по месецима и годинама, рента буде одређена у просечном фиксном износу, пошто се не зна колико ће корисник ренте дуго живети а доживотна рента се не може за разлику од капиталисане ренте везивати за просечни, рецимо 70-годишњи век човека. Другим речима, чим би суд узео у обзир било побољшање било погоршање, рента би морала бити мања односно већа од зараде у време доношења пресуде, или би била одређена у различитим износима по месецима односно годинама. Ако је доживотна рента одређена у једнаким износима и у висини изгубљене зараде у време пресуде, то значи да суд није вршио никаква предвиђања за будућност, да није узео у обзир ни евентуална побољшања ни евентуална погоршања. Досуђена је накнада будуће штете али није неопозиво утврђен њен обим, тако да одлука о висини накнаде има условно значење: да штета остане иста као у време пресуде, да не дође до њеног повећања услед погоршања повреде ни смањења услед побољшања стања повређеног. Ако правоснажност прве пресуде није препрека да се у случају погоршања последица повреде новом пресудом износ ренте повећа, онда то није зато што погоршање представља будућу штету која није била обухваћена ранијом пресудом, већ због тога што ранија пресуда не садржи безусловно правоснажно утврђење о обиму будућих штета по месецима, подразумевајући, разуме се, под штетом будуће изгубљене зараде. Из тога даље следи да са гледишта правоснажности прве пресуде нема никаквих сметњи да се у случају ублажења последица повреде на захтев штетника износ ренте снизи. *Са гледишта правоснажности прве пресуде нема никакве разлике између повећања ренте у случају погоршања последица повреде и смањења ренте у случају побољшања последица повреде.*

5. — Правило о могућности смањења ренте због побољшања последица повреде, предложено у чл. 158. Скице, није дакле никакво кршење

правоснажности из разлога правичности (како то представљају многи познати писци) него је и правично и у складу са правоснажношћу пресуде којом је износ ренте раније одређен. Један тако велики и тако рационалан принцип као што је правоснажност није ни могао да дође у тако очигледан сукоб са правичношћу, и да допусти повећање ренте због погоршања последица повреде а да истовремено забрани смањење ренте у случају ублажења последица повреде.

Повећање ренте због пораста животних трошкова

6. — Неки писци говоре о порасту животних трошкова, други о променама у куповној моћи новца, а трећи истовремено и равнодушно говоре о порасту животних трошкова и порасту зарада. При томе се не прави разлика између ренте коју прима повређени у случају неспособности за рад (оштећеник је остао у животу) и ренте која се у случају нечије смрти досуђује лицима која је он издржавао (деци, преживелом брачном другу).

Хипотеза је, дакле, ова. Досуђена је рента у месечним износима од 300,00 динара. Више година касније трошкови живота су већи за 50%, 100% или чак 150%. Може ли оштећеник по овом основу тражити сразмерно повећање ренте? У условима сталног опадања куповне моћи новца, какви данас владају у већини земаља у свету па и у нашој земљи, практичан значај овог питања огроман је, у сваком случају он је већи него у претходној хипотези, кад се измена износа ренте врши због погоршања или побољшања последица повреде. О овом питању Скица не говори ништа, па будући да изричито допушта измену износа накнаде због погоршања и побољшања последица телесне повреде, била би без сумње протумачена тако да ревизију због пораста животних трошкова не допушта. То је и становиште француске судске праксе (која се у овоме разликује од француске доктрине). По становишту наших судова пораст животних трошкова оправдава повећање досуђене ренте.

2. — Против могућности повећања ренте због пораста животних трошкова истакнуто је од стране појединих писаца и судова више аргумената од којих ево три.

Прво, истиче се, рента има одштетни а не алиментациони карактер. Могућност ревизије због пораста животних трошкова својствена је обавези издржавања, пошто је њен циљ задовољење одређених потреба повериоца, али међу таквим обавезама издржавања предвиђеним законом, не фигурира и обавеза проузроковача штете, па јој суд такав карактер не може дати. Уз то, ако би се ренти признао алиментациони карактер, то би онда значило и могућност ревизије због промењених имовинских прилика дужника накнаде (повећање ренте у случају побољшања имовинских прилика дужника али и смањење ренте у случају смањења његове зараде и уопште погоршања његових имовинских прилика), што нико од писаца не допушта. — Рента, по овом схватању, има одштетни карактер и кад се досуђује због губитка издржавања у случају смрти брачног друга, односно блиског сродника. На штетника не прелази обавеза издржавања

која је лежала на усмрћеном (а износ те обавезе издржавања зависи од животних трошкова), већ он постаје дужник обавезе на накнаду штете за изгубљено издржавање, и последице из одштетног карактера ренте исте су, са гледишта ревизије, као и код ренте која се досуђује у случају неспособности за рад повређеног.

Друго, између штетникове кривице, односно поступка који је ангажовао његову одговорност, и пораста животних трошкова не постоји потребна узрочна веза. Повећање ренте које треба да компензира пораст животних трошкова представљало би накнаду индиректне штете, а за ову се, по општим правилима, не дугује накнада.

Треће, повећање ренте због пораста животних трошкова представљало би повреду правоснажности пресуде којом је износ ренте већ утврђен. Тражити повећање ренте са образложењем да је услед пораста животних трошкова постала недовољна, значило би доказивати да је суд погрешно одредио износ накнаде, да се он преварио мислећи да досуђује довољну накнаду. Али, његова евентуална грешка садржана је у једној правоснажној пресуди и покривена је том правоснажношћу.

8. — Мислим да читаво ово питање није постављено како треба, и то зато што се и овде пошло од погрешно одређеног појма штете за коју се, као накнада, досуђује рента. Поћимо од онога што је о томе речено под претходним насловом (*супра*, № 3), да штета није неспособност за рад, телесно оштећење као објективна промена у човековом телу, већ губитак зараде који је огуда проистекао, и додајмо (пошто се то питање поставља само овде а не код измене износа ренте, због погоршања односно побољшања последица повреде), да се код ренте досуђене у случају нечије смрти, штета састоји у изгубљеном издржавању повериоца ренте. Како између изгубљене зараде, у случају неспособности за рад оштећеника и изгубљеног издржавања у случају смрти даваоца издржавања, постоје разлике, то ове две ствари треба раздвојити и могућност ревизије због пораста животних трошкова испитивати одвојено.

9. — Из чињенице да се у случају неспособности за рад штета састоји у изгубљеној заради произилази да се ревизија има доводити у везу са порастом зарада, а не са порастом животних трошкова, односно променама у куповној моћи новца. Те ствари су у вези али нису исте. Опалање куповне моћи новца односно пораст животних трошкова и пораст зарада иду заједно, уопштено посматрајући, али не расте при томе свака зарада за исти проценат. Негде ће пораст зараде само делимично надокнадити последице опадања куповне моћи новца, негде у потпуности, а за неке категорије становништва односно запослених може их и премашити. С друге стране, зарада за једно радно место се може повећати, чак и знатно, а да у том интервалу није забележен пад куповне моћи новца (односно пораст животних трошкова). Због свега овога, повећање ренте у сразмери са порастом животних трошкова значило би то да ће рента ретко и случајно бити равна штети, а да ће редовно бити мања или већа.

10. — Повећање зараде (па дакле и повећани губитак зараде), било да је последица инфлације или веће продуктивности, не може бити никад схваћено као индиректна штета, из истих разлога из којих се не може

сматрати као индиректна штета ни повећање зараде (повећани губитак зараде) које, при непромењеном проценту неспособности, наступи у интервалу између дана повреде и дана пресуде којом је одређен износ ренте. При датој способности за рад и датој квалификацији оштећеног, номинални износ зараде за једно радно место увек зависи од количине новца у оптицају. То важи и за последњу зараду оштећеног пре повреде, и њен номинални износ зависи од куповне моћи, односно количине новца у оптицају, па још нико није предложио да због тога рента буде мања од зараде у време повреде, јер је неколико година раније, кад је у оптицају била мања количина новца, њен номинални износ био мањи (својеврстан доказ да овде није реч о индиректној штети јесте и то што је француски законодавац у неколико махова интервенисао, повећавајући износ ренти досуђених због неспособности за рад).

11. — Одштетни карактер ренте је несумњив, а специфичност долази отуда што рента треба да покрије штету у виду будуће изгубљене зараде. Њен одштетни карактер искључује вођење рачуна о имовинским приликама штетника (искључује их у смислу у коме се о њима води рачуна код обавезе издржавања), али не искључује него баш претпоставља повећање ренте због повећања зараде (због повећаног губитка у заради). Без тог повећања одштетна функција ренте била би непотпуна. Повећање по овом основу не противи се правоснажности раније пресуде, јер она будућа повећања зараде није ни узимала у обзир већ је ренту утврдила на бази зараде у време пресуде. Да је суд узео у обзир будуће повећање зараде, он би га описао, бројчано изразио, то би се из пресуде морало видети и рента би била већа од оне која се досуђује на бази зараде у време пресуде. Тек онда би се морало поставити питање није ли судско утврђење (боље рећи судско предвиђање) обима будуће штете нетачно и тек онда би се могло говорити о томе да је евентуална грешка суда покривена правоснажношћу његове пресуде (и тек онда би било места за дискусију о томе може ли суд унети у пресуду резерве које ће касније омогућити њену ревизију; постојеће схватање да суд овакве резерве може да унесе у пресуду, односно да је касније повећање ренте могуће само ако је у пресуду унета резерва, депласирано је, јер губи из вида капиталну чињеницу да суд утврђује ренту на бази зараде у време пресуде, и не врши никакво предвиђање будућег пораста зараде, па се не види како би могао изражавати резерве, односно сумњу, у погледу нечега што није његово тврђење).

12. — Питање повећања ренте која се досуђује у случају смрти даваоца издржавања сложеније је и мора се решити на нешто другачији начин. Одштетни карактер и ове ренте несумњив је, из чега следи да њен износ не може зависити од имовинских прилика штетника, као што обавеза издржавања зависи од имовинских прилика даваоца издржавања (на штетника не прелази обавеза издржавања која је лежала на покојнику, него штетник дугује накнаду за изгубљено издржавање). Како се рента утврђује према висини изгубљеног издржавања и како висина овога зависи од могућности даваоца издржавања, с једне стране, и од потреба примаоца издржавања, с друге стране, то уколико се ове околности мењају

после досуђења ренте (и разуме се суд их није унапред био узео у обзир), оне оправдавају промену њеног износа. Специфичност овог случаја у односу на ренту која се даје као накнада за изгубљену зараду јесте у следећем. Прво, овде повећање потреба оштећеног примаоца издржавања оправдава повећање ренте, у мери у којој би и издржавање било повећано, да је давалац издржавања у животу (могуће је у истој мери и снижење ренте ако се потребе примаоца издржавања смање). Друго, при непромењеним потребама оштећеника, пораст животних трошкова довољан је разлог за повећање ренте, и овде, разуме се, у мери у којој би, да је давалац издржавања жив, изазвао повећање номиналног износа издржавања (пошто издржавање треба да обезбеди задовољење одређених потреба примаоца; али, како његов износ зависи и од могућности даваоца издржавања, то уколико се као разлог за повећање ренте појављује само пораст животних трошкова а не истовремено и пораст зараде за радно место даваоца, номинално повећање ренте ће редовно бити мање од оног које би било потребно да се пораст животних трошкова у целини компензира, односно да се у целини сачува куповна моћ раније досуђене ренте). Најзад, ако се као разлог за повећање ренте појављује пораст зараде за радно место на коме је радио давалац издржавања, повећање ренте није једнако повећању зараде (повећаном губитку зараде), него само оном делу повећања које би за живота даваоца издржавања припало примаоцу на име повећања издржавања.

Посао суда је овде очигледно сложенији и тежи и он ће то нарочито бити онда кад се истовремено појављује више разлога за измену висине ренте, који не морају деловати ни у истој мери па чак ни у истом правцу.

13. — Могућност да се износ једном већ досуђене ренте мења новом пресудом, није решење без мана, од којих је највећа та што оно води повећању броја спорова. Постојање правоснажне пресуде не значи и окончање парничења између штетника и оштећеног, које се може поновити све док штета постоји. Тако се, посматрано глобално, у једном одређеном периоду времена (период просечног трајања грађанскоправних односа ове врсте), укупан број спорова из ове области може и вишеструко умножити, што представља уношење несигурности и нестабилности у правне односе, и правду чини знатно скупљом. За неке писце ово је био довољан разлог да се изјасне против сваке могућности ревизије.

Мислим да се не може ићи тако далеко да се смањење броја спорова постиже путем жртвовања субјективних права, али приговор је такав да не би требало да остане без икаквог утицаја на питање о коме је за тренутак реч. Најбоља решења у праву нису она у којима један императив долази до изражаја потпуно и искључиво, док истовремено остају затворена за друге умесне захтеве. Једно разумно и прихватљиво решење нашег питања треба да буде нађено на пресеку два захтева (захтев да накнада буде што потпунија и захтев да то не одведе у прекомерно парничење и вишеструко умножавање спорова), у виду правила да само знатније промене у обиму штете, рецимо 15% или 20%, оправдавају промену већ утвр-

беног износа ренте. Право на потпуну накнаду тиме не би било битно жртвовано, не би било компромитовано, док би се истовремено број спорова и нестабилност у правним односима знатно смањили у односу на могућност ревизије без предложеног ограничења.

Нешто о обезбеђењима ренте и условима за њено капиталисање

14. — На два питања бих овде хтео да скренем пажњу. Прво се тиче одредбе предложене у чл. 149, ст. 3. Скице, по којој „поверилац има право да захтева потребно обезбеђење за исплату ренте ако је дужник физичко лице“.

Чињеница је, међутим, да инсолвентно може постати и правно лице (укључујући овде и друштвена правна лица) и, ако до тога заиста дође, оштећеник том инсолвентношћу није ништа мање погођен. Зато би, мислим, право на обезбеђење требало признати на један општи начин, и кад је за штету одговорно правно лице, осим ако је у питању правно лице чија је солвентност несумњива и ноторна (нпр. завод за осигурање). Тако је по француској судској пракси.

Било би добро унети у будући закон одредбу која говори о врстама обезбеђења.

15. — Друго питање тиче се могућности капиталисања ренте. По чл. 149: „Ако дужник не пружи обезбеђење које суд одреди, поверилац има право да захтева да му се место ренте исплати једна укупна свота“ (ст. 4). „Из озбиљних узрока поверилац може и у другим случајевима захтевати, одмах или доцније, да му се место ренте исплати једна укупна свота“ (ст. 5).

Мислим да ове две ствари треба раздвојити и уредити независно једну од друге. За случај да дужник не пружи обезбеђење које суд одреди, повериоцу треба признати право на својеврсно обезбеђење које Скица предвиђа код уговорне ренте: поверилац може захтевати да се из дужникове имовине издвоји потребна свота новца, чија би једногодишња камата била равна једногодишњем износу ренте, и положи у неку банку на име дужника, али са доживотним правом за повериоца да ужива камате до висине ренте (овде, уосталом, ово обезбеђење не би морало, ни требало да буде у сваком случају супсидијерно, да долази до примене само ако дужник не пружи друго обезбеђење које је суд одредио).

Под „озбиљним узроцима“ који оправдавају капиталисање ренте и њену исплату повериоцу (разуме се, са правом да сву ту суму одмах употреби) мислим да би требало подразумевати само разлоге везане за потребе повериоца и то оне, створене телесним оштећењем (и уз услов да околности не чине унапред вероватним да би капиталисана рента за кратко време била непромишљено и нерационално потрошена). Оштећеникови оправдани интереси који извиру из ситуације створене проузроковањем штете тиме ништа не трпе, ако се већ побе од тога да наплата периодичних obroка њега материјално ставља у ситуацију у којој би био да је остао здрав (и уз услов да је допуштена ревизија због пораста зарада,

супра, № 6. и сл.). Разуме се, осим умањења, односно губитка зараде, он може трпети и друге облике штете (трошкови лечења, неимовинска штета, затим оно што наши судови зову умањење опште животне и радне способности а што се редовно накнађује у облику једне укупне своте), али претпоставка је да су те штете накнађене. У сваком случају, накнада ових штета се не може повезивати са условима за капиталисање ренте, која представља одштету за изгубљену зараду.

Ако би став 4, члана 149. Скице остао овакав какав је, може се очекивати да ће дужник накнаде често бити заинтересован да се одмах и од једном ослободи обавезе плаћањем капитала, нарочито кад је оштећеник млад човек, и зато што капитал не може бити већи од укупног износа ренти за петнаест година. Тако би се у великом броју случајева у рукама оштећеника нашла капитализирана рента, а да суд нема могућности да то спречи у оним случајевима кад околности говоре да оштећеник може нерационалним трошењем довести у питање своју будућност и будућност оних које издржава (појава да оштећеник често потроши капиталисану ренту за кратко време а да тиме истовремено није обезбедио своју будућност, примећена је у свим земљама).

Новчана накнада неимовинске штете

16. — У овој области постоји сагласност у основним питањима између правила предложених у Скици и ставова изграђених у нашој судској пракси, што је сасвим разумљиво када се зна да се пракса стварала на бази једног законског пројекта (од истог аутора), из кога су предложена правила и пренета у Скицу.

Две ствари које су дошле до изражаја у овом делу Скице заслужују потпуно одобравање: прво, накнаду оправдава само озбиљна неимовинска штета (чл. 161, ст. 2. *in fine*); друго, од накнаде није унапред, и на један општи начин, искључен ниједан облик штете (чл. 161—163, а нарочито чл. 163, ст. 1).

Може се само поставити питање није ли боље изоставити спомињање штета из чл. 162, који својом формулацијом просто гарантује накнаду ових штета, не доводећи је у зависност од оцене суда (чл. 162. каже да оштећена „има право“ на правичну накнаду, док се за штете побројане у чл. 163. каже да суд „може“ досудити правичну накнаду). Кад се зна да које је мере у области накнаде неимовинске штете право помешано са моралом, који опет ни у свим крајевима наше земље није исти и брзо се мења, чини ми се да је боље оставити више простора за еволуцију судске праксе и чланове 161. до 163 сажети у један, који би отприлике гласио овако: „За претрпљене физичке болове, као и за страх, бригу, тугу, жалост и друге душевне болове може суд према околностима случаја, а нарочито водећи рачуна о јачини болова и њиховом трајању, досудити правичну новчану накнаду, независно од накнаде имовинске штете као и у одсуству имовинске штете“. Тиме није ништа унапред искључено али није ни гарантована накнада тамо где она може доћи у сукоб са дру-

штвеним моралом (уосталом накнада неких штета по чл. 162. Скице ни у овом тренутку се не би могла прихватити, као на пример у случају обљубе над душевно оболелим женским лицем — чл. 180. Кривичног законика, — која би се противила специфичној сврси новчане накнаде неимовинске штете). Ово све утолико пре кад се зна да кривична санкција која прати штете из чл. 162. Скице представља, с обзиром на посебну природу ових штета, најбољу сатисфакцију и најефикасније средство успостављања нарушене психичке равнотеже оштећене, до кога је оштећеној често више стало него до тога да њена трпљења буду новчано репарирана.

17. — У чл. 164. Скица предвиђа да се право на накнаду неимовинске штете може другоме уступити ако је признато уговором или је о њему поведен спор, и да под истим условима ово право прелази на наследнике. Тако је и у неким страним правима а на том становишту је дуго стајала и наша судска пракса.

Мислим да ово правило није сасвим у складу са специфичном функцијом новчане накнаде неимовинске штете, која се остварује у живој личности оштећеника. Оно допушта да спор за накнаду води, и досуђену накнаду користити, лице које већ остварује право на накнаду штете коју лично трпи, или лице које не само што није претрпело никакав бол лично него уопште не мора бити блиско умрломе (нпр. маћеха која нема право на накнаду неимовинске штете због смрти пасторка, у случају смрти његовог оца а свог мужа, наслеђује право на накнаду неимовинске штете коју је њен муж претрпео због смрти свога сина; ако се у овој хипотези уместо маћехе појављује мајка, она паралелно остварује два права: право на накнаду неимовинске штете коју лично трпи и право на накнаду неимовинске штете коју је због смрти свог детета претрпео њен покојни муж, и право на накнаду неимовинске штете коју је њен покојни син лично претрпео у интервалу између нанесене повреде и дана своје смрти; кад се као наследник појављује држава, она такође може водити спор за накнаду неимовинске штете коју је оштећеник лично претрпео, било због своје повреде било због смрти блиских сродника, итд.). Уместо предложеног боље је усвојити правило по коме право на накнаду неимовинске штете прелази на наследнике ако је признато правоснажном судском пресудом (и разуме се уговором), кад већ постоји једна перфектна новчана тражбина. То становиште је недавно заузео и Врховни суд Југославије.

Висина накнаде имовинске штете

18. — Познат је у овом погледу став Аустријског грађанског законика и Србијанског грађанског законика: оштећеник има право на накнаду стварне штете независно од степена кривице, а право на накнаду за пзгубљену добит само у случају теже кривице (ако је штетник поступао са злом намером или грубом непажњом). Скица, сасвим умесно, одбацује ово правило и предвиђа у чл. 150, ст. 1. да „оштећеник има право по правилу како на накнаду претрпљеног губитка (просте штете), тако и на накнаду измаклог добитка“.

19. — Решење усвојено у АГЗ и СГЗ има своју филозофску инспирацију у идеји дистрибутивне правде: штетник који је поступао са мањим степеном кривице треба да буде мање оптерећен својом грађанском одговорношћу, мање да одговара. Доследно схваћена, та идеја значи да дати степен кривице повлачи увек исту одговорност, да сви они који су поступали са истим степеном кривице одговарају једнако. Идеја, међутим, није остварљива путем таквог степеновања одговорности, по коме *dolus* и *culpa lata* повлаче обавезу накнаде стварне штете и изгубљене добити а *culpa levis* обавезу накнаде само стварне штете, — зато што штетници који су поступали са истим степеном кривице нису истих имовинских прилика, што проузроковане штете које треба да надокнаде нису подједнако велике (пошто обим штете није у сразмери са степеном кривице), и што се независно од степена кривице штета може појављивати или само у виду стварне штете или само у виду изгубљене добити, или се претежно састојати од стварне штете, или претежно од изгубљене добити. Отуда штетници који су поступали са истим степеном кривице нису у реалности једнако оптерећени обавезом накнаде, а такође и случајеви када је штетник који је поступао са обичном непажњом теже погођен својом грађанском одговорношћу од штетника који је поступао са *dolus*-ом. Не види се разуман разлог да штетник који је поступао са обичном непажњом буде поштеђен обавезе накнаде за изгубљену добит, иако, с обзиром на своје добре имовинске прилике, може са лакоћом да надокнади сву проузроковану штету, а истовремено, оштећеник који је слабих имовинских прилика може бити тешко погођен ускраћивањем једног дела накнаде (за изгубљену добит).

20. — С друге стране, накнада штете у виду изгубљене добити није мање значајна од накнаде стварне штете. Такозвана постојећа имовина, чијом повредом настаје стварна штета, није у крајњој линији ништа друго него реализована добит. Лице које је требало да задовољи неку своју потребу куповином ствари од очекиване добити, па му је ова измакла штетниковом кривицом, није ништа мање погођено од лица које је ту исту потребу требало да задовољи употребом ствари коју већ поседује (или куповином ствари за готов новац, већ остварену зараду), па је у томе онемогућено уништењем ствари од стране штетника (или крађом новца). Отуда логички и социјални императив да заштита наших имовинских интереса буде у принципу организована на исти начин, било да се они тичу наше постојеће имовине било добити која се по редовном току ствари или околностима конкретног случаја очекује. Ово резонување утолико више добија у снази што изгубљена зарада услед неспособности за рад — један од најчешћих и социјално најважнијих облика штете — такође представља изгубљену добит, пошто је по самој хипотези реч о заради која нити је остварена нити ће бити остварена у будућности. Схватање да изгубљена зарада представља стварну штету (које је дошло до изражаја у неким пресудама наших судова а такође и у аустријској судској пракси) потиче отуда што није јасно разграничена изгубљена зарада од саме неспособности за рад, и што се пошло од погрешног схватања да је способност за рад вредност као што је она коју имају ствари, а неспособност за рад

штета сама по себи, као оштећење, односно уништење ствари. Отуда је умањење односно губитак зараде услед делимичне или потпуне неспособности за рад изједначено са умањењем или губитком саме способности за рад, иако „губитак“ односно „умањење“ прихода услед неспособности за рад није умањење постојеће имовине већ губитак зараде која је требало да буде остварена, а која није, нити ће бити, остварена (неки наши судови оквалификовали су изгубљену зараду као стварну штету да би тако досудили накнаду и у оним случајевима где је штетник поступао са обичном непажњом или одговара објективно; док су други отворено заузели становиште да изгубљена зарада, услед неспособности за рад, представља изгубљену добит, а да је за накнаду изгубљене добити довољна и обична непажња па и објективна одговорност).

21. — Штетникова одговорност за изгубљену добит без обзира на степен кривице води принципу интегралности накнаде у сваком случају. По становишту које је прихваћено у неким правима, износ накнаде равна се искључиво према величини штете (стварне штете и изгубљене добити), тако да не постоји могућност снижења накнаде. То схватање је израз математичног начина резоновања, који у установи накнаде штете види првенствено израз закона еквиваленције између два субјекта. Мислим да се будући закон мора инспирисати идејом да је однос између проузроковача штете и оштећеног један друштвени, људски однос и да се правилима о одмеравању износа накнаде има извршити извесна координација различитих захтева, различитих интереса који су у питању. Отуда би се могла досудити накнада у износу мањем од штете кад се кумулативно стекну ови услови: 1) штетник је поступао са обичном непажњом; 2) исплата потпуне накнаде би га довела у оскудицу; 3) снижење накнаде не представља осетније лишавање за оштећеног (у том смислу се у једној пресуди изјаснио и Врховни суд Југославије).

С обзиром да је изгубљена добит штета, као и умањење постојеће имовине, као и да удео изгубљене добити у укупној штети може бити незнатан или доминантан, односно да се штета може састојати било само у умањењу постојеће имовине било само у изгубљеној добити, снижење накнаде не би смело бити условљено „структуром“ штете, нити — како то чини Општи имовински законик за Црну Гору — ограничавано само на изгубљену добит (која у датом случају може бити сасвим незнатна у односу на стварну штету или потпуно изостати), нити аутоматски обухватити — како је то по АГЗ и СГЗ — целу изгубљену добит (која у датом случају може бити доминантан или једини облик штете). Под изнетим условима снижење накнаде би се могло вршити тако да захвати један део изгубљене добити или целу изгубљену добит па чак и део стварне штете, а могло би се вршити и кад се сва штета за коју штетник одговара јављује у облику стварне штете.

22. — Скица допушта снижење накнаде, али ми изгледа да правила која су за ово предложена нису међусобно довољно усклађена. Из чл. 152, ст. 1. и чл. 153, ст. 3. произилази да суд може, водећи рачуна о имовном стању оштећеником, осудити одговорно лице да исплати мању накнаду него што износи штета, уколико штета није проузрокована намерно

ни крајњом непажњом а одговорно лице је слабог имовног стања, те би га исплата потпуне накнаде довела у оскудицу. Произилази да снижење није ограничено само на део изгубљене добити, већ да може захватити и део стварне штете, односно да је могуће и у случају кад сва проузрокована штета има облик стварне штете (чл. 153, ст. 3. каже да суд може осудити одговорно лице да исплати „мању накнаду него што износи *штета*“, а по чл. 124. под штетом се подразумева како стварна штета тако и изгубљена добит).

Овакав смисао члана 152. ст. 1. и члана 153, ст. 3. нарушавају правила постављена у чл. 150, ст. 1. и чл. 153, ст. 1. По чл. 150, ст. 1. „оштећеник има право *по правилу* како на накнаду претрпљеног губитка (просте штете) тако и на накнаду измаклог добитка“, а по чл. 153, ст. 1. „ако је штета проузрокована омашком која се лако може свакоме десити, суд може *умерити* накнаду измаклог добитка“. Снижење је, дакле, ограничено на изгубљену добит односно њен део, из чега даље произилази да нема никаквог снижења ако се у конкретном случају сва штета појављује у виду умањења постојеће имовине (стварне штете).

Време оцењивања штете на ствари

23. — За деликтну одговорност Скице о овоме нема никакво правило. У чл. 150, ст. 2. стоји да се величина претрпљеног губитка одређује „према прометној вредности ствари“, али се не каже ништа с обзиром на који временски тренутак се цени та прометна вредност. За уговорну одговорност Скица предлаже решење у чл. 213: „Висина накнаде одређује се према величини штете процењеној у време доношења судске одлуке“.

У упоредном праву истакнута су четири различита предлога, односно четири различита датума који би били меродавни за утврђивање величине штете: 1) дан проузроковања штете (тако да сва поскупљења до којих после овога дође падају на терет оштећеног); 2) дан када је оштећеник дошао у могућност да о свом трошку отклони штету (купи нову ствар наместо уништене, поправи оштећену ствар); 3) дан када је суду поднета тужба за накнаду; 4) време одлучивања о тужбеном захтеву (што значи да сва поскупљења у интервалу од дана настанка штете до доношења пресуде сноси штетник). У нашој пракси, колико сам могао да закључим прегледајући доступне пресуде у архивама неких врховних судова, већина пресуда усваја ово последње решење (мада је у једном мањем броју пресуда усвојено као меродавно време настанка штете или време подношења тужбе суду). Оно данас ужива подршку највећег броја писаца, као решење које једино обезбеђује интегралност накнаде. Теоријско оправдање тог становишта, као и озбиљност критике која се може упутити свим другим познатим решењима, такви су да би га требало усвојити у будућем закону, и то како за уговорну тако и за деликтну одговорност.

Посебно се не може прихватити аргумент који је против овог становишта истакнут, да поскупљење до кога дође после настанка штете, представља индиректну штету, јер да је последица опадања куповне моћи новца и промењених прилика на тржишту, а то су околности без потребне

узрочне везе са штетниковом кривицом. Оваквим резонувањем брка се штета (схваћена као оштећење ствари или њено уништење) са њеним новчаним изразом (цена ствари). Штетник се не може позивати на поскупљење које је настало после проузроковања штете и са тим образложењем тражити смањење накнаде, исто онако (и из истих разлога) као што не може тражити смањење накнаде за износ поскупљења које је настало у периоду од дана израде ствари до дана настанка штете. Елементи проблема су у оба случаја исти, па мора бити исто и решење. Једина разлика је у томе што у тренутку проузроковања штете штетник не може предвидети да ли ће и у којој мери цена уништене ствари расти, док му је цена ствари на дан њеног уништења била, или могла бити, позната. Међутим, ова разлика је без значаја. Деликтна одговорност иначе није ограничена на штету која се унапред могла предвидети, а за уговорну одговорност је у теорији рашчишћено да се предвидивост односи на саму штету (схваћену као уништење одн. оштећење ствари) и на узрочну везу између штете и кривице а да се не односи на новчани израз штете (неки писци иду и даље па кажу да се у приликама какве данас владају, поскупљења не могу сматрати за нешто непредвидиво).

24. — Мислим, међутим, да домашај принципа утврђивања штете према прометној вредности ствари у време одлучивања о тужбеном захтеву није апсолутан, и да поље његове примене мора бити уже од онога које му писци уобичајено признају. Основно оправдање тог данас владајућег принципа — да он обезбеђује интегралност накнаде — показује и његову релативност. Интегралност накнаде се обезбеђује тако, што се одмеравањем накнаде према цени важећој у време доношења пресуде омогућује оштећенику да прибави исту онакву ствар каква је била уништена, односно да се таквим одмеравањем накнаде у потпуности надокнађује губитак цене по којој је уништена ствар могла бити отуђена у време суђења, — чиме се оштећеникова имовина доводи у оно стање у коме би се налазила да је штетни акт изостао. Са тим образложењем принцип се може применити на све случајеве у којима би се уништена ствар у време суђења налазила у имовини оштећеног (да је штетни акт изостао), али не и на случајеве у којима би по редовном току ствари била ишчезла из оштећеникове имовине, у једном тренутку између настанка штете и давања накнаде (број таквих случајева, међутим, огроман је, као и волумен штета).

У четири случаја би се морало одступити од усвојеног принципа. Прво одступање постоји кад је оштећеник самоиницијативно (иако на то није правно обавезан) отклонио штету о своме трошку, пре досуђења накнаде. Овде се штета на ствари претвара у новчану штету, која је равна учињеним издацима. Друго одступање постоји у случају оштећења ствари, кад је оштећеник продао оштећену ствар, без претходне оправке, — у ком случају се штета састоји у новчаном губитку, до кога је дошло услед продаје оштећене ствари по нижој цени. Треће одступање постоји кад је ствар уништена, а по редовном току ствари (с обзиром на своју намену и професионално својство власника) је требало да буде продата, — у ком случају је такође реч о новчаној штети, која је равна нереализо-

ваној продајној цени. (У сва три случаја била би примењена правила која важе за накнаду новчане штете, чему су посвећена излагања под идућим насловом). Код четвртог случаја реч је о уништењу потрошних ствари намењених једној изузетној потреби која није више актуелна, у ком случају би се накнада имала одмерити према вредности ствари на дан настанка штете (чиме се не прејудуцира право на накнаду друге претрпљене штете).

Друго је, разуме се, питање која би законодавна техника била употребљена: поименично набрајање случајева који значе одступање од усвојеног принципа или употреба неке одговарајуће опште формуле.

Накнада новчане штете

25. — Кад штетникова деликтна радња има за последицу штету која се од самог почетка састоји у суми новца (новчана штета — нпр. крађа извесне суме новца), оштећенику се поред права на накнаду у висини почетне штете (номинални износ суме које је лишен) признаје и право на накнаду за неупотребу новца. У том погледу положај оштећеника из деликтне одговорности аналоган је положају повериоца из новчане облигације, од тренутка када је дужник пао у доцњу. О овом другом случају Скица говори у чл. 224. Пошто је у чл. 223. постављено правило да дужник који је задоцнио са испуњењем новчане обавезе дугује, поред главнице, и камату од шест посто годишње, у чл. 224. се каже: „1. Поверилац има право на законску камату без обзира на то да ли је претрпео какву штету због дужникове доцње; 2. Али ако поверилац докаже да је штета коју је претрпео због дужниковог задоцњења већа од накнаде предвиђене у претходном члану, он има право захтевати потпуну накнаду штете“.

Решење које Скица усваја данас је владајуће у упоредном праву. Старије схватање, да поверилац нема право на накнаду већу од законских камата, има све мање присталица, а напуштено је у неким земљама где је било озакоњено (Италија нпр.), као правило које не обезбеђује увек интегралну накнаду, а суд често приморава да законску презумпцију о обиму штете претпостави чињеницама које се успешно могу доказивати по општим правилима.

26. — У новије време предложено је једно друго решење: да се накнада укупно претрпљене штете (тј. иницијалне суме које је оштећеник лишен и штете због неупотребе новца) врши путем ревалоризације иницијалне штете (код уговорне одговорности номинални износ дуга у тренутку доцње) према куповној моћи новчане јединице у време одлучивања о тужбеном захтеву. Услед опадања куповне моћи новца, за исту куповну моћ ранији број новчаних јединица постаје недовољан. Ако је куповна моћ новчане јединице опала за два пута, количина добара која се могла купити за 100, сада мора бити плаћена 200 новчаних јединица. Како је новац опште мерило вредности добара и услуга, то накнада овде мора имати тај смисао да, поред повраћаја иницијалне суме, уклони дефицит у њеној куповној моћи, до кога је дошло у периоду између настанка

штете и њене накнаде (односно код уговорне одговорности од тренутка падања у доцњу).

27. — Против овог резонувања може се истаћи следеће:

Прво, у условима инфлације готов новац се не понаша на исти начин као ствари у нагуралном облику (чија цена одн. вредност расте), па зато нема никакве аналогije са правилом по коме се штета на ствари (уништење или оштећење ствари) цени према прометној вредности у време доношења пресуде. Ако је укупан број новчаних јединица у оптицају порастао за два пута, милион динара готовог новца које имам није аутоматски претворен у два милиона динара готовог новца. Према томе, ако сам лишен суме од милион динара, не може ми се на име накнаде дати два милиона динара, а то је резултат коме води теорија аутоматске ревалоризације.

Друго, оштећеник може трпети штету која није у узрочној вези са смањењем куповне моћи новца, па и у условима непромењене куповне моћи новца: био је онемогућен да неко време обавља свој занат, услед чега је наступио губитак у заради; онемогућен је да изврши своју уговорну обавезу, услед чега је морао да плати уговорну казну, или му је услед тога извршена принудна продаја имовине испод цене; спречен је да купи ствар чија је цена касније скочила због смањења понуде односно повећања потражње, или због измена царинских прописа. Применом теорије ревалоризације све ове штете остале би ненакнађене, јер су, по самој хипотези, без узрочне везе са променом куповне моћи новчане јединице.

28. — Ако се, пак, узме да теорија ревалоризације не искључује накнаду побројаних штета, не види се како би она била усклађена са том накнадом у условима смањене куповне моћи новца.

Једна могућност јесте да се врши кумулирање накнаде ових штета и ревалоризације почетне новчане штете. Ревалоризација би овде значила чисто удвостручавање накнаде. Не види се шта би се овим поступком имало накнађивати, ако су већ једном накнађене штете које су проистекле из неупотребе дугованог новца. Неко ми је проузроковао штету у износу од 1000.00 дин., услед чега нисам благовремено платио мом продавцу куповну цену у истом износу, па сад дугујем уговорну казну у износу од 200.00 дин. Ако ми је већ накнађена сума од 1000.00 дин. и поврх тога још исплаћена сума од 200.00 дин., колико сам у штети због плаћања уговорне казне, као, на име чега би ми се још могла дуговати разлика између иницијалне штете (1000.00 дин.) и суме добијене њеном ревалоризацијом (рецимо 1300.00 дин.) извршеном према постојећој куповној моћи новца?

Друга могућност је да се врши само ревалоризација. То би био поступак одређивања износа накнаде, који нема никакве везе са самом штетом, па би због тога накнада само случајно могла бити равна штети. Иницијална штета, рецимо, износи 10.000.00 дин. а ревалоризована, према данашњој куповној моћи новца — 15.000.00 дин. Даља штета састоји се у томе што сам услед неизвршења сопствене уговорне обавезе платио раније фиксирану уговорну казну, која може бити утврђена на 2000.00, 6000.00, 1000.00 дин., дакле без икакве везе са разликом (5000.00 дин.) између иницијалне штете и суме добијене ревалоризацијом.

Трећа могућност јесте да се врши накнада побројаних штета, према њиховом износу, као да није ни наступила промена куповне моћи новца. То је поступак који је највише у складу са идејом да накнада буде одмерена према штети, али који истовремено руши саму теорију ревалоризације. Јер, прихватање овог поступка значи у ствари прихватање идеје да се испитује каква би била употреба новца у оштећениковим рукама, и да ли је и колика штета отуда произашла. Ако се већ та идеја прихвати, онда би се овакво испитивање зацело морало вршити увек (кад год се тражи накнада штете већа од законских камата), а не само некад, јер не постоји разуман разлог за усвајање неког ограничења. Не види се при таквом стању ствари где би места за теорију ревалоризације, које би било поље њене примене.

29. — Како то често бива кад се једно мишљење емитује само употребљено, и идеја ревалоризације показује своје праве слабости при покушају да се прецизније технички организује, како би се вршила њена потпуна употреба. Она није у стању да пружи одговор на питања која помоћу ње треба да буду решена, а прихватањем задовољавајућих одговора на та питања, од ње на крају не остаје ништа.

Нема, дакле, друге него усвојити чл. 224. Скице као право решење овог питања, које треба да важи како за уговорну тако и за вануговорну одговорност. Поставља се само питање: од кад теку камате код деликтне одговорности, да ли је и овде потребно стављање дужника накнаде у доцњу као код уговорне одговорности? О овоме ће одмах бити речи под следећим насловом, где се говори о каматама на досуђени износ накнаде штете.

Камате на досуђени износ накнаде

30. — По општеприхваћеном становишту у нашој судској пракси, на досуђени износ накнаде штете камате теку од дана дужникове доцње, а ако дужник (штетник) није раније стављен у доцњу, онда од дана доношења тужбе за накнаду, која увек значи и стављање дужника у доцњу. По нахођењу судова то правило важи не само за уговорну одговорност већ и за деликтну, где има општи домашај: важи како за неимовинску тако и за имовинску штету, било да се ова последња појављује у виду суме новца или у виду оштећења или уништења ствари.

Овим су наши судови проширили, на подручје деликтне одговорности, примену једног правила које је по општем признању писаца настало искључиво за потребе уговорне одговорности. Пренесено у стварност деликтне одговорности, где треба да буде примењено на облигацију која — као главна — од самог почетка гласи на накнаду штете, правило доводи до неприхvatљивих резултата, било да је реч о штети на ствари, новчаној штети или, пак, неимовинској штети.

31. — У погледу штете на ствари (оштећење једне ствари у натуралном облику или њено уништење) у нашој пракси, као што је већ истакнуто, у основи је прихваћено правило да се накнада одмерава према прометној вредности ствари у време одлучивања о тужбеном захтеву. При таквом стању ствари, правило да на досуђени износ накнаде камате теку

од дана подношења тужбе, доводи до извесне врсте дуплирања накнаде. Општењенику се признају камате — које су по својој природи такође накнаде штете, само паушално одређена накнада, — за један период (од дана стављања штетника у доцњу, односно подношења тужбе суду, до дана одлучивања о тужбеном захтеву) за који је сва штета већ покривена глобалном сумом накнаде. Одмеравање накнаде према вредности ствари у време доношења пресуде, омогућује суду да води рачуна о свим променама у обиму саме штете и свим променама у цени ствари, и то за читав период до доношења пресуде. Не види се онда коју то штету треба да покрију камате које теку од дана подношења тужбе до дана досуђења накнаде, ако је свако повећање штете и свако повећање њеног новчаног изказа у том периоду већ једном узето у обзир.

Зато ми се чини да треба усвојити решење по коме на досуђени износ главног тражења камате теку од дана правоснажности пресуде којом се досуђује накнада. Правоснажношћу пресуде, до износа усвојеног захтева, право на накнаду за уништење или оштећење ствари постаје једна перфектна новчана тражбина, која се у правном животу понаша као да од самог почетка гласи на новац (односно као да се штета од самог почетка састоји у губитку суме новца). На досуђени износ накнаде камате теку од дана правоснажности пресуде, и то без потребе стављања штетника у доцњу, исто онако као што је то непотребно код права на накнаду новчане штете (о чему ће одмах иза овога бити речи).

32. — Али ако критиковано правило, које су прихватили наши судови, има у погледу штете на ствари ту последицу да камате теку за један период за који је сва штета покривена глобалном сумом накнаде, у *погледу новчане штете* (тј. штете која се од самог почетка непосредно састоји у новцу, нпр. крађа извесне суме новца, губитак зараде) ефекат је обрнут: оштећенику се ускраћују камате за период од настанка штете до стављања штетника у доцњу (односно до подношења тужбе), иако штета проистекла из неупотребе новца за тај период није обухваћена глобалном сумом накнаде. Несумњива је и очигледна чињеница да лице које је лишено суме новца трпи, поред ове иницијалне штете (номинални износ суме које је лишено), и даљу штету услед неупотребе новца, и то за читав период од дана настанка штете до дана њене накнаде. Не види се зашто би оштећениково право на камате (тј. накнаду за неупотребу новца), за време до подношења тужбе било условљено стављањем штетника у доцњу. Не само да је у великом броју случајева оштећеник неко време у материјалној немогућности да то учини (јер се не зна проузроковач штете, нпр. у случају крађе), већ стављање у доцњу, као услов за право на камате, овде нема никаквог смисла. Ни код уговорне одговорности се не тражи стављање дужника у доцњу кад је повреда обавезе непоправљива, односно кад је њено неизвршење један дефинитиван чин. Отуда у свим правима правило да код обавеза на нечињење поверилац има право на накнаду штете самим тим што је дужник поступио противно својој обавези. Положај штетника из деликтне одговорности у том погледу је аналоган. По самом закону на њему лежи једна општа обавеза, да не шкоди другоме, и ако је та обавеза већ повређена и штета проузрокована, сада се поставља

само питање њене накнаде. Са каквим разумним образложењем би се право на камате према лопову могло условљавати претходним позивом на плаћање (и ограничавати само на штету после тог позива)?

Неки страни законици (чл. 1219, стр. 2. Италијанског грађанског законика од 1942. год., § 359. Мађарског грађанског законика од 1959. год.) изричито прописују да штетник дугује накнаду све проузроковане штете и без опомене од стране оштећеног. И по нашој ранијој пракси, штетник код деликтне одговорности пада у доцњу самим проузроковањем штете (в. следеће пресуде Врховног суда Хрватске: Гж 2622/1960, Гж 1680/58, Гж 1586/63, Гж 2338/64, Гж 372/64, — из архиве тога суда). С обзиром на незадовољавајуће стање наше данашње праксе, можда не би било неумесно унети сличну одредбу и у будући закон.

33. — Скица у чл. 225. изриче забрану анатоцизма: „На доспелу а неисплаћену уговорну или законску камату, као и на друга доспела повремена новчана давања не тече законска камата, изузев кад је то законом одређено. — Она почиње тећи од часа кад је суду поднет захтев за њену исплату“.

Мислим да нема разлога да се у условима данашње организације накнаде новчане штете (и штете уопште) забрана анатоцизма прошири и на област деликтне одговорности, и то у закону треба на неки начин изразити. Дужник из деликта дугује накнаду све проузроковане штете и видели смо да, по данас владајућем схватању, које прихвата и Скица у чл. 224, поверилац има право и на накнаду штете веће од законских камата. А штета је и губитак камата на камате. Да је оштећеник држао свој новац у банци као штедни улог, он би му доносио не само камате већ и камате на камате (као што доноси лопову ако је новац држао као штедни улог, мада, разуме се, решење мора бити исто и за случај кад је не само оваква већ и свака употреба новца од стране штетника била искључена). Но, не би се могао тражити од оштећеника доказ да је претрпео штету у висини камата на камате, иако је то опште правило за остваривање права на накнаду штете веће од законских камата. Овде је постојање веће штете једна фактичка претпоставка, коју треба уздићи на степен правне претпоставке, као када су у питању саме камате (и из истих разлога).

Разлога да се овако поступи утолико је више што савремена права (па тако и Скица у чл. 153) допуштају да се под одређеним условима накнада досуди у изиосу мањем од штете. То снижење не може бити конципирано независно од ефекта који има на имовинско стање оштећеног, и зато му се не може приступити ако се не пође од стварног обима штете. Ако се тражи снижење, мора се знати која је полазна тачка, који је обим обавезе накнаде целокупне штете. Ако, пак, услови за снижење накнаде нису испуњени, не види се зашто би био ускраћен један део накнаде (који одговара збиру камата на камате).

34. — Што се тиче *неимовинске штете*, мислим да би и овде као и код штете на ствари (и из истих разлога) требало усвојити правило да на досуђени износ накнаде камате почињу тећи са даном правоснажности пресуде којом се досуђује накнада. Постојеће решење кога се судови држе није у складу са схватањем судова о појму неимовинске штете, сврси

њене накнаде и, с тим у вези, околностима од којих зависи одмеравање накнаде. Узимајући у обзир трајање и јачину телесних и друштвених патњи жртве, имовинске прилике странака и степен штетности кривице, суд одмерава накнаду у износу који је по његовој оцени одговарајућа специфичној функцији коју накнада треба да врши. Не види се, при таквом стању ствари, која је то штета коју треба да покрије збир камата за период од подношења тужбе до доношења пресуде. Суд, разуме се, приликом одмеравања износа накнаде може водити рачуна о збиру камата за овај период (што важи и за виши суд) и за толико умањити глобалну суму накнаде (и то без посебног спомињања у пресуди, позивајући се просто на своју процену у смислу чл. 212. ЗПП), што решење питања датума од када теку камате чини овде практично мање значајним. Можемо се сложити и у констатацији да је решење овог питања иначе практично мање значајно него код имовинске штете, због нужно веће арбитарности (не и самовоље!) суда у процењивању обима саме неимовинске штете (па и величине накнаде). Али то са теоријске тачке гледања не мења ништа. Решења свих правних питања морају теоријски бити чиста, морају бити израз једне концепције.

Др Обрен Станковић

РЕЗЮМЕ

Виды и порядок назначения возмещения вреда

По мнению автора, с точки зрения правосудности судебного решения о присуждении возмещения, нет никакой разницы между увеличением возмещения, если трудоспособность уменьшилась в связи с причиненным повреждением здоровья, и уменьшением возмещения, если трудоспособность возросла по сравнению с той, которая оставалась к моменту присуждения возмещения вреда. Взгляд, по которому причинитель вреда не может потребовать соответственного уменьшения размера возмещения, если наступило улучшение состояния здоровья потерпевшего, является последствием ошибочно понимаемого понятия вреда, состоящего, по мнению автора, не в самом факте потери трудоспособности, а в потере заработка, наступившей вследствие увечья или иного повреждения здоровья. Решение суда о размере будущего возмещения имеет условное значение, ибо предвидение суда размера заработка в будущем не имеет того же характера, какой имеет установление размера потеряннного заработка в прошлом. По этим причинам автор отстаивает точку зрения, предусматривающую возможность увеличения размера возмещения вследствие увеличения заработной платы, вызванного вздорожанием жизни, уменьшением покупательной способности денег и ростом производительности труда.

Размер возмещения за вред, причиненный имуществу, в принципе должен равняться убытку, предусматривая возможность уменьшения размера возмещения, если данное уменьшение не будет ощутительным для потерпевшего, а причинитель вреда вызвал вред по неосмотрительности и платежи по возмещению в полном объеме вреда серьезно бы ухудшили его имущественное положение.

В случаях вреда, причиненного имуществу (порчи или уничтожения имущества), необходимо принять, с некоторыми отступлениями, правило, что для определения размера возмещения берется рыночная стоимость имущества к моменту вынесения решения по иску. В случаях же денежно-

го ушерба (утери денежной суммы) потерпевшему следует признать право на возмещение в размере, превышающем размер процентов по закону, если докажет наличие большого вреда.

На присужденный размер возмещения вреда (в случаях уголовной ответственности), проценты следовало бы назначать со дня вступления в силу судебного решения, если вопрос идет о вреде, причиненном личности или имуществу, а если вопрос идет о денежных убытках, проценты следовало бы начислять со дня возникновения убытка, не ставя в обязанность потерпевшему требовать определения о наступлении просрочки со стороны причинителя вреда.

SUMMARY

The Types in Assessment of the Compensation for Damage

The author finds that there is no difference, from the point of view of the validity of the court decision on the rent, between the increase of the rent in case of the deterioration of the consequences of the injury and the decrease of the rent in case of amelioration of the injury. The conception that the causes of damage cannot claim decrease of the compensation in case of amelioration of the victim's condition is the consequence of the misconception of the notion of damage, that in the author's opinion does not consist of the fact of loss of the working capacity, but also of the loss of earnings incurred by the physical injury. The court decision with respect to the future rent has a conditional meaning, for the judicial forecast of the movement of wages in future has not the same character as the fixing of the amount of the lost wages in the past. That is why the author pleads for the solution providing increase of the rent owing to the increase of the cost of living, decrease of the buying capacity of money, and the increase of the productivity of labour. The amount of the compensation for damaged property should be, on principle, equal to the damage providing the possibility of decreasing the compensation if it could not considerably affect the damaged, since the act of the causer of damage was due to simple negligence, while payment of the full compensation would impoverish him.

For the damage of property (damage for destroyed property) the rule should be accepted, with a few important exceptions, that the market value of the property at the time the decision was made on the plaintiff's claim should be authoritative. If money is involved (loss of money) the damaged party should be entitled to compensation greater than the lawful interest rates, if he proves that the damage was greater.

The interest rate should be calculated (for delict responsibility) for the adjudged amount of the compensation beginning the day of the validity of the court decision if no property is involved, while it is the question of money damage, then the interest rate should be calculated beginning the day the damage was caused.

RÉSUMÉ

Les diverses sortes et le mode d'évaluation des dommages-intérêts

De l'avis de l'auteur, du point de vue de la validité du jugement par lequel une rente a été une fois adjugée, il n'y a aucune différence entre l'augmentation de la rente en cas d'aggravation des conséquences de la lésion et la

diminution de la rente en cas d'amélioration des conséquences de la lésion. L'opinion selon laquelle l'auteur du dommage ne peut pas demander la diminution des dommages intérêts en cas que l'état de la victime s'améliore est la conséquence d'une conception erronée de la notion du dommage qui, selon l'auteur, consiste pas dans le fait même de la perte de la capacité de travail mais dans la perte de la rétribution par suite de la lésion corporelle. La décision du tribunal relative au montant de la rente future a une signification conditionnelle, car les prévisions du tribunal quant au fait comment varierait la rétribution dans l'avenir n'a pas le même caractère que le déterminant du montant de la rétribution perdue dans le passé. Pour les mêmes raisons l'auteur plaide en faveur de la solution qui permettrait d'augmenter la rente à la suite de l'accroissement des rétributions qui est provoqué par l'accroissement des frais d'existence, de la diminution du pouvoir d'achat de la monnaie et de l'augmentation de la productivité du travail.

Le montant des dommages intérêts pour le dommage matériel doit être en principe égal au dommage, avec la possibilité de diminuer les dommages-intérêts à condition que cela ne porte atteinte de manière ostensible à la personne lésée et que l'auteur du dommage a procédé par simple inadvertance et que le paiement intégral des dommages-intérêts ne le mette dans la gêne.

Quant au dommage causé aux choses (l'endommagement ou la destruction de la chose) il faut adopter, avec quelques exceptions importantes, la règle selon laquelle c'est la valeur marchande de la chose qui est déterminante pour le montant du dédommagement, au moment de la décision prise par le tribunal qui a statué sur la demande en dommages-intérêts. S'il s'agit d'un dommage entraînant une perte d'argent il faut accorder à la personne lésée le droit aux dommages-intérêts qui seraient plus élevés que l'intérêt légal s'il prouve l'existence d'un dommage d'une plus grande importance.

L'intérêt sur le montant adjugé du dédommagement devrait commencer à courir à compter du jour de la validité du jugement s'il s'agit d'un dommage immatériel ou d'un dommage porté aux choses, et s'il s'agit d'un dommage en argent alors l'intérêt devrait courir à compter du jour que le dommage a pris naissance sans qu'il soit nécessaire que la personne lésée mette en retard l'auteur du dommage.